

Ткачук Ольга – здобувач ступеня вищої освіти магістра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – творчість українських письменників періоду 60-х років ХХ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент Поляруш Н. С.

Уляна Скрипник

ОСМИСЛЕННЯ ТОТАЛІТАРНОГО ПРЕСИНГУ І СВОБОДИ В ПОЕЗІЇ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

Актуальність дослідження. Дмитро Павличко практично уніфікував у поезії ряд ідей, які суспільство виношувало десятиліттями, намагалося визначити в полеміках, у дискусіях та в суперечках. Поет порушив проблему нового масштабування особистості, яка має осмислити космос часовий безмір у ХХІ столітті. До прикладу, Демон Миколи Вінграновського витав у світовому безмірі, шукав сенс життя зі свічкою між зірок інтегральний мандрівник Івана Драча, його ліричний герой часто зависав між атомом і небом. Однак у віршах шістдесятників нема абсолютного відриву від землі.

Метою статті є вивчення джерел добра і зла, тоталітарного пресингу і свободи в поезії Дмитра Павличка на основі огляду певних жанрово-тематичних площин творчості письменника на зламі століть. **Завдання** розвідки: з'ясувати основні джерела в поезії Дмитра Павличка, місця філософської лірики автора в літературному просторі України другої половини ХХ-початку ХХІ ст., охарактеризувати жанрові форми, особливості строф.

Стан дослідження. Цій темі присвячено багато праць, зокрема про джерела, на основі яких поет творив свої поезії, писали М. Жулинський [2, с. 8], М. Ільницький [4, с. 34],

В. Мусатов [5, с. 240], Е. Соловей [9, с. 175], І. Зелененька [3, с. 3] та ін.

Поетизація НТР, пошуки земної антитези космічній безконечності, пошуки протидії духовній пустоті, також ідеї філософських віршів Дмитра Павличка [9, с. 175]. У віршах «пізнього» Андрія Малишка, у поезії «Крапля» Василя Мисика, у притчі «Про хоробрість» Бориса Олійника, як у типових творах, де переплелися «фізика» і «лірика», письменники «відлиги» гуманістично почали трактувати космізм як світовідчуття.

Дмитро Павличко опоетизував сучасну йому людину, описав її як начало начал, вказав, що в її звичайності є духовне безмежжя, яке пов'язує кожне смертне «я» із космосом, вічним всесвітом. Тому книга віршів «Гранослов» стала знаковим, одним із найяскравіших літературних явищ 60-х років ХХ століття, саме за цією збіркою почався спад інтелектуальної та духовної активностей суспільного життя українців у СРСР у період застою. Книга «Гранослов» як ліричне відкриття стала опірною точкою відкриттів добі реставрації режиму, явищем після якого всі придушення поступу літератури, всі низини, злами та верховини стали проглядатися з особливою прогностичною ясністю [8, с. 81].

У збірці «Гранослов» поступально розкрито земну основу людського існування, ентеерівські амбіції, висловлені перспективи. Дмитро Павличко зобразив сучасну йому особистість не над природою, що було популярним у 50-х роках ХХ століття, а частину природи як фрагмент матерії, де постійно відбувається взаємоперехід миті й вічності. Інакше, письменник переконаний, неможливо максимально зрозуміти світ. Вірші Дмитра Павличка – наче малюнки, вони характеризуються об'ємністю характеру, духовним мікрокосмом, що ширшає від меду до зорі, про це свідчить поезія «Біля вуликів на землі...»: *«Біля вуликів на землі/ Лежить собі дід мій і куня. / І лазять бджоли по його чолі, / Як по розтрісканім зрізі пня. / І лазять бджоли по запалій щоці, / А він лежить собі,*

як неживий...» [7, с. 355]. Автор переходить вдало до портретування, жонглюючи цікавими епітетами, на яких у школі, до прикладу, можна звернути особливу увагу – учні можуть навчитися не лише розуміти класичну поезію, а й мислити на рівні словесних малюнків: *«Очі його, немов чорні рубці,/ Зашиті сивою ниткою вій. / Не ворухнеться його рука – / Нехай беруть собі карий мед / Дідусь мій до смерті своєї звика, / Як звекає до слави поет...»* [7, с. 403].

У цій грандіозній філософській картині немає кінцесвітніх мотивів, а є матерія у своєму безконечному триванні, яка виявляє різноманітні властивості, характерні для свідомості, проявляє доброту як вищу її сутність. В естетиці української поезії ХХ століття було в добу СРСР писати чесно про чесні мрії та ідеали. Земні клопоти – це те, що дає зрозуміти безкінечність. Схожою до спартанського культу є осанна молодій плоті в сонеті «Лук», у мініатюрах «Моя гріховнице пречиста», «Очі твої злочинно-гречні».

У поезії «*Navigare necesse est!*» Дмитро Павличко продовжив ідею, яку висловила Леся Українка в «*Contra spem spero*», Іван Франко – у «*Sempertiro*», як вважав Микола Жулинський [2, с. 8]. Громадянську наснаженість віршів Дмитра Павличка не затінила дещо електрична, гуцульська, різнопланова натура автора, він пристрасно шукав людську сутність у всьому. Так звана трибунність письменника вирізняється від ораторства, трибунність стала способом приховати справжнє життєвідчуття від тоталітаризму, а тому певна декларативність проявляється в усіх жанрах, вона розширює їхнє коло; Дмитро Павличко поступово звертається до класичних та до екзотичних видів строф. Філософська розмисленість несподівано переростає в пейзаж, у пленер – це «Зимові красевиди», де вже нема ідейного трибуна, який дошкуляв читачеві ядерним звертанням, тут обсервація: *«Повітря, неначе прозорий граніт,/ слюда снігова ряхтить, наче манна...»* [7, с. 321]

Зрідка в глибині пейзажування з'являється голос автора: *«Шлях тоді проляже в світ, коли йтимуть за тобою...»* [7, с. 178] і розчиняється в українському

ландшафті, у контрастах. Ліричний герой Павличкового вірша добре розуміє, що його єство закинута кимось матеріальний світ так, як у філософію, історію, естетику. З часом пейзажі Дмитра Павличка стають позначеними чіткістю, штрихованістю, збагачуються новими мотивами. Пейзаж переходить у жанр натурфілософської лірики, набуваючи онтологічних смислів, виписуючи панно духовного космосу, площину земного буття людини, зробивши його тлом усього світу. Автор опоетизовує гуманістичну цілісність людини, а також суспільства, що вливається у всесвіт у своєму триванні.

Із животворними наперстками континентальних духовних світів, від ренесансного гуманізму Мікеланджело до Франкового самозреченого служіння народу, від пафосу свободи Григорія Сковороди до гармонії серця й розуму Максима Рильського. Автор став вважати мистецьку якість сутністю свого буття, а тому вірші перенасичені художньо-філософськими ідеями [5, с. 240]. Завдяки широкому культурному світогляду в ліриці світ переломлено крізь призму позитивного «я». А духовно-інтелектуальні різночасові спалахи не стають асимільованими, а підсилюються всіляким усвідомленням. Тому в поезії Дмитра Павличка помітна вираженість суджень, морально-етична надійність, нескінченна енергія [4, с. 34].

Поезія Дмитра Павличка ввійшла, насамперед, у вітчизняну та і світову культуру, набувши зрілості й духовно-інтелектуальної глибини. Культурно-історична тема складає цілий пласт, що є основою багатьох книг поета (найперше це ранній цикл «Вчителям і друзям», а також «Київські сонети», унікальна Франкіана «Задивлений у будучину») Художньо-філософський досвід найбільше виявлено в культурі думки поета, в її осмисленні непізаного. До прикладу, в сонеті «Бажання» (1972) із певної відносності знання постає його абсолютна цінність, що подібно до естетичних пошуків молодого Павла Тичини [1, с. 69]. Іншим прикладом можуть бути рубаї: *«Дай більше*

сміху, ніж плачу,/ Не нарікай на тьму злостиво, / А краще засвіти свічу!» [7, с. 389].

Ці рядки нагадують Довженкове висловлювання про обов'язок культури й мистецтва завжди нагадували людині, що життя велике випробування і благо. Спробуємо в цьому контексті розглянути любовну поезію Дмитра Павличка: у ній чимало народної моралі. У ранньому вірші «Коли ми йшли удвох з тобою...» конфліктний образ коханої, яка байдуже топче житні колоски, моментально втрачає свою первинну святість і привабливість. Це писання виходить за межі, позначені філософією драми-феєрії «Лісова пісня» Лесі Українки. Тому поетичний світ Дмитра Павличка розбудовано не в вакуумі, не в порожнечі, а в заповненому людською культурою часопросторі [2, с. 8], звідси й впливає його збагачення, а не збідніння, від збірки, від теми до теми.

Отже, культура кожного народу усвідомлено стає не лише фундаментом новітніх генерацій, а індивідуальним базисом сприйняття світових особистостей, які не завжди зрозумілі поколінням. Праця велетнів конденсує вершини культури, пов'язує минуле й сучасне з майбутнім. Творчість геніїв письменник зав'язує у своєрідні вузли культурно-історичного світового досвіду, саме вони, на його думку, не дають урватися тисячолітньому зв'язку поколінь. Подібне практикували такі велетні, як: Михайло Ломоносов, Роман Роллан, Ярослав Івашкевич, Іван Франко. Після неокласика Максима Рильського подібні культурологічні функції нашої української літератури як європейської послідовно перебрав Дмитро Павличко, відкрито апелюючи до імен.

Як аналітик Дмитро Павличко стверджує: «Поезія – найдраматургічніший жанр, в кожному справжньому вірші – схована драма, зачасний конфлікт. І чим ширший фронт того конфлікту, тим значиміший твір...» [6, с. 97]. Визначальна ознака поетики творів Дмитра Павличка – це діалектична суперечка суспільних ідей. Автор захоплюється її суттю: *«Я не взяв ні гроша. Тільки серце мені/ Та опришківська ватра навек переплавила. / Сповіщав я про*

бога, але в глибині / Свого духу – чекав на пришесть диявола...» [7, с. 348].

Подібні відкриття можна спостерігати в багатьох віршах Дмитра Павличка, вони складаються в мозаїчне, історично правдиве бачення світу й у переживання об'єктивної дійсності, висвітленої на зламах різноманітних діалектичних зламів, переходів, паралелей і заперечень.

Література

1. Гришаєнко Н. Основні мотиви лірики Д. Павличка // Українська мова і література в школі, 1991, №1. С. 69–73.
2. Жулинський М. Два крила несамовитого Павличка // Урядовий кур'єр. 1999. 28 вересня. С. 8.
3. Зелененька І. Образна система лірики Тараса Мельничука : автореф. дис. канд. філ. наук : 10.01.01. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів, 2009. 15 с.
4. Ільницький М. Дмитро Павличко : Нарис творчості. Київ : Дніпро, 1985. 100 с.
5. Мусатов В. Художні традиції в сучасній поезії. Іваново, 1980. 300 с.
6. Павличко Д. Оглянься в дорозі. // Зубанич Ф. Діалоги серед літа. Київ, 1982. С. 97.
7. Павличко Д. Твори : в 3 т. Київ : Дніпро, 1989. Т.1. / Автор передмови В. Моренець. 501 с.
8. Соболь В. Етапи творчості: «Наперсток» Дмитра Павличка // Слово і час. 2001. № 5. С. 80–83.
9. Соловей Е. Українська філософська лірика Київ : Юніверс, 1999. 368 с.

Скрипник Уляна – здобувач ступеня вищої освіти бакалавра факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси – українська література ХХ століття.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
старший викладач Зелененька І. А.

Ірина Карнаух

ПРОТЕСТ ПИСЬМЕННОЦЬКОГО «Я» ПРОТИ «РЕАЛЬНОСТІ БЕЗ ОБЛИЧ» (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ «БІЛЬ І ГНІВ»)

Проблема впливу радянської дійсності на винищення індивідуального та поховання народної пам'яті знаходиться радше у сфері української історії, проте її літературознавче дослідження залишається не менш важливим з урахуванням того, якого висвітлення набувала тема асиміляції у творах. Описану вище проблему раніше студіювали Л. Масенко, М. Ярмоленко, В. Ятченко та ін.

Метою статті є окреслення меж визначення «реальність без облич» й аналіз того, як саме виражалася протидія письменницької особистості проблемі тотального знеособлення.

Маємо на меті запропонувати визначення «реальність без облич», тобто дійсність, культивована у часи комуністичної навали ХХ ст., яка передбачала знищення звичних способів самоідентифікації та усвідомлення себе шляхом створення колективного суспільного обличчя та боротьби з індивідуалізмом. У дослідженні намагатимемося конкретизувати сказане і навести приклади безпосередньо із творчості Анатолія Дімарова.

Культуру знеособлення, впроваджувану на селі в період, описуваний у романі «Біль і гнів» (переважно сюжет твору стосується Другої світової війни та частково років примусової колективізації) впроваджували через насадження спільних майнових інтересів. *«Тому, хто працює чесно в колгоспі, город зовсім не потрібен. Той з колгоспу все матиме»* [4, с. 9]. Тобто українців намагалися запрягти у ярмо новітнього кріпацтва, приправивши його іншою термінологією. На наше переконання, вершинним